

Oana Zamfirache (coord.), *Corupția ucide?*,
Curtea Veche Publishing, București, 2019

Ovidiu Gherasim-Proca¹

Timpul trece atât de repede când urmărești convulsiile politice ale țărilor de la marginea Uniunii Europene. Această carte a apărut într-un moment în care conflictul dintre președintele Klaus Iohannis și Partidul Social Democrat (PSD) încă mai angaja emoții puternice. Mulți cetățeni vedeau în președinte și în partidul patronat de acesta, Partidul Național Liberal (PNL), zenitul luptei împotriva corupției, iar în PSD întruchiparea corupției. În 2017, marile proteste în sprijinul legislației penale și instituțiilor polițienești, beneficiind de încurajarea directă a președintelui, au devenit imaginea revoltei publice față de corupția elitei politice naționale, personalizată de liderii PSD în imaginarul colectiv al momentului. Intensitatea polarizării politice era atât de mare încât un compromis între președintele justițiar și partidul „penalilor” nu putea fi măcar imaginat. Îmi amintesc manifestațiile electorale de la Iași din cursul anului 2019, când primarul PSD al urbei, Mihai Chirica, încă își pregătea traseul către PNL. Atunci, pe 9 mai, în așteptarea vizitei președintelui (invitat la mitingul propriului partid ce urma să se desfășoare pe 11 mai), participanții la mitingul PSD au fost întâmpinați de contramanifestanți cu placarde, fluiere, huiduieli și bancnote de 1 leu ce le erau întinse ostentativ sau aruncate pe jos, ca simbol al actului de corupție electorală la care aceștia ar fi fost dispuși să participe (Redactia Știrile ProTV, 2019).

Față de astfel de momente de mobilizare cu sonorități argotice, ce anticipau obținerea unui al doilea mandat de către președinte la sfârșitul celui an, pasivitatea de astăzi a militanților anticorupție creează un straniu contrast, cu atât mai mult cu cât PNL a intrat într-o coaliție supermajoritară cu PSD, a fost zdruncinat de scandaluri de corupție față de care a arătat mai degrabă nepăsare și a conceput o reformă judiciară criticată de ONG-uri și magistrați (Vlaston, 2022; Fati, 2022). Dincolo de acestea, de la preluarea guvernării de către PNL până astăzi, nu au lipsit

¹ Lecturer at Alexandru Ioan Cuza University of Iași, Faculty of Philosophy, Social and Political Sciences, Departament of Political Science, International Relations and European Studies; e-mail: gherasim_o@yahoo.com.

motivele de nemulțumire independente de revolta morală față de corupție sau față de capturarea/privatizarea managementului sistemului judiciar. Nici micile acțiuni protestatare ale ONG-urilor nu au dispărut. Au lipsit însă campaniile de presă inflamate și zecile de pagini sau grupuri de Facebook care odinioară electrizau publicul cu mesaje incitatoare.

Calmul contemplativ al „societății civile” face ca astăzi să fie mai ușor să privești analitic aceste conflicte și protestele antiguvernamentale ce fuseseră interpretate de presă, activiști și savanți drept manifestări ale unei mișcări populare anti-corupție. În 2019, când a apărut cartea, era cu siguranță mai dificil, iar această dificultate este reflectată de textele pe care le cuprinde. Scrise de 11 autori cu experiențe și aplecări diferite, ele folosesc o gamă largă de tonalități, de la abordări de tip academic, documentate și raționalizante, la parabole sau compuneri jurnalistice mai mult sau mai puțin reușite. Într-un mod ce descrie atmosfera momentului, observațiile cele mai pătrunzătoare sau încercările reflexive de clarificare stau alături de clișeele politice la modă în cercurile *middle class* cu ambiții justițiare. Titlul însă, punând un semn de întrebare după un slogan, anunță vocația critică a cărții coordonate de Oana Zamfirache, un merit major în raport cu tendința prevalentă la momentul conceperii ei, aceea de aliniere coreografică pe frontul „luptei anticorupție”, acolo unde nu a fost niciodată foarte clar de partea cui ne războim².

Cartea începe cu o analiză profesionistă și bine documentată, realizată de Diana Mărgărit, despre fenomenul corupției. Ea punctează impecabil definițiile, parametrii analitici standard utilizați de politologi pentru a studia fenomenul, inclusiv celebrul indicator al Transparency International ce măsoară impresiile publice despre gradul de răspândire a corupției, cu exemplificări cât se poate de concrete despre funcția lui de avertizare: „un scor ridicat al percepției corupției este un semnal de alarmă important pentru investitorii străini, care caută reguli sigure, predictibilitate, stabilitate fiscală și politică” (p. 16). Mult mai important, textul surprinde faptul esențial că „protestele anticorupție din România ultimilor ani sunt expresia unei revolte populare generate de nemulțumirea cetățenilor față de disfuncționalitățile majore ale unei societăți lipsite de echitate și oportunități”, pornind de la observația de mare acuratețe potrivit căreia „corupția devine denumirea generică dată de fiecare cetățean problemelor dintre cele mai diferite cu care se confruntă” (p. 20). De mai mică acuratețe îmi pare remarcă potrivit căreia

² De partea noastră împotriva semenilor noștri necinstiți? De partea claselor populare împotriva oligarhilor capitaliști care se folosesc de stat pentru a le exploata? De partea unor oameni de afaceri împotriva altor oameni de afaceri? De partea procurorilor împotriva infractorilor? De partea oamenilor de afaceri împotriva statului corupt? De partea statului împotriva oamenilor de afaceri care îl corup? De partea președintelui împotriva parlamentului și guvernului? De partea parlamentului împotriva președintelui? De partea unui partid împotriva altuia? De partea Uniunii Europene împotriva politicianilor antiunioniști? De parte binelui împotriva răului în general?

„corupția a reușit să coaguleze societatea noastră mai mult decât orice altă temă (sărăcie, austeritate, discriminare etc.)” (p. 19), deoarece captarea (și acoperirea) tuturor nemulțumirilor populare de către retorica anticorupție a creat un semnificant gol de conținut, nu a generat solidaritatea specifică unei coagulări sociale cuprinzătoare, ci doar personalizare conflictuală și polarizare partizană, exact resursa de mobilizare pe care au mizat partidele ce au avut de câștigat electoral de pe urma campaniilor de „luptă împotriva corupției”. În opinia mea, protestele antiguvernamentale și contramanifestațiile antiprezidențiale din ultimii 10 ani au arătat mai degrabă divizarea profundă a comunității politice românești decât coagularea ei.

Ca o surpriză șocantă, al doilea text, scris de judecătorul, activistul și consultantul politic Cristi Danileț, atrage atenția printr-un fragment atât de heteroclit încât poate fi considerat unic prin pitorescul lui. Este vorba de un rechizitoriu moral îndreptat împotriva poporului român (pp. 28-29), care ar cultiva prin tradiție anumite delictе. De unde și diagnosticul medical alarmant propus de autor pentru nefericitul popor, aflat în stadiul terminal al unei boli grave: „Acest mod de gândire este unul bolnăvicios. El s-a transmis din generație în generație. Virusul nu este încă eliminat. Din contra, metastaza a atins întregul popor român” (p. 29).

Printre contribuțiile următoare, mi-a atras atenția în mod special capitolul semnat de Dragoș Dodu, „Anticorupție sau antidemocrație” (pp. 63-70). Acesta examinează critic discursul public din România despre corupție/anticorupție, demonstrând cu o elocvență imbatabilă, cu ajutorul exemplului „dosarului Microsoft” și al terminologiei foucaultiene, cât este el de aproape de nucleul ideologiei sistemului economico-politic capitalist post-socialist, care afirmă axiomatic superioritatea morală a sectorului privat asupra sectorului public și a Vestului asupra Estului. Concluzia lui sfârșește cu o constatare amară despre coruperea democrației de către percepțiile denaturate, contrafăcute moralizator, asupra sursei și mecanismelor corupției: „Faptul poate fi descris astfel: marea economie practică ilegalismul și îl susține pe cât posibil cu legi care să-l curețe de orice pată; apoi se folosește de moralizare pentru a infantiliza cetățenii. E mai util să ne întristăm de alterarea statului, eventual de decăderea moravurilor, decât să analizăm rațional distribuirea raporturilor de putere în societate și economie. Discuția despre corupție ascunde că puțini câștigă și mulți pierd, dar și ajută la conservarea faliei dintre unii și alții: cei puțini care conduc statul sau sunt reprezentați de stat și cei mulți, împinși către periferia jocului politico-economic, lăsați pe margine să se minuneze sau să se îngrozească de descompunerea statului. Lupta anticorupție pretinde că e purtată în interesul democrației, dar funcționează profund nedemocratic. Toți cetățenii sunt chemați să participe formal la organizarea societății, dar majoritatea sunt, de fapt, repartizați în corpul statului astfel încât puterea lor de decizie socială și economică să fie cât mai limitată” (p. 70).

Un alt text interesant, semnat de Alec Bălășescu, problematizează rolul interacțiunilor sociale orientate către profit în accidente de tipul celui produs la

Colectiv, dar concluziile sale rămân suspendate în interogație, chiar dacă e vorba de o interogație pedagogică, care le spune activiștilor grupului „Corupția ucide” că lucrurile nu sunt atât de simple pe cât par: „Important în toate aceste cazuri este cum ne raportăm la corupție: este ea o simplă încălcare a legii sau este vorba despre un fenomen complex, multistratificat, care se găsește la intersecția dintre cultură, etică, spațiul legal și percepția sa, practici locale și globale și nu în ultimul rând despre definirea culturală a succesului? Cu alte cuvinte, cadrul este la fel de important ca și detaliul, iar lărgirea cadrului facilitează înțelegerea fenomenului, chiar dacă nu îl simplifică” (p. 84). Abordarea aceasta interogativ-sapientțială nu poate răspunde la unele întrebări-cheie despre relația dintre (i)responsabilitatea privată și cea publică într-un astfel de caz, inclusiv la întrebarea adusă în fața curților din România de victimele accidentului, anume dacă este legitim, în conformitate cu regulile organizării sociale capitaliste, ca statul ce și-a abandonat responsabilitățile față de simplii cetățeni, pentru a lăsa o libertate cât mai mare de acțiune căutătorilor de profit, să plătească din bugetele publice cea mai mare parte a daunelor morale imense produse de antreprenori în timp ce gonesc după „succes”³.

Dorina Pătrunsu scrie despre corupție și democrație din perspectiva raționalității decizionale și constată riscul ca „lupta împotriva corupției” să ducă la surparea schelelor democrației liberale: „Se consideră adesea că sectorul privat poate substitui și prelua din ceea ce face statul, care nu poate să fie decât corupt, că extinderea privatizării și a competiției va diminua apariția circumstanțelor corupției și deci le va întări pe cele ale acțiunilor corecte și morale, că libertatea indivizilor nu va concura cu raționalitatea lor în nicio împrejurare, că circumstanțele sau situațiile particulare fie nu contează, fie sunt previzibile, că oamenii ar fi diferiți în sectorul privat față de cel public, că nu vor exista costuri de impunere a regulilor și constrângerilor, că binele public se va produce și consuma fără costuri suplimentare sau externalități, că resursele sunt nelimitate și la dispoziția tuturor – și lista ar putea continua. Toate aceste presupoziiții sunt mai degrabă false, căci nu par să țină cont nici de logica acțiunii colective, nici de natura bunurilor publice, nici de imposibilitatea comparației interpersonale, nici de logica puterii. Pedalarea pe ideea că ele ar fi de susținut în orice circumstanță corupe nu doar ideea de stat, ci și pe toate celelalte considerate concurente sau în opoziție cu ea: deci și pe cea a libertății individuale, a pieței libere, a drepturilor individuale și a democrației. De fapt cred că lucrurile stau exact pe dos: dacă te concentrezi doar pe corupție și eliminarea ei, riști să elimini democrația și toate celelalte bunuri presupuse a fi generate odată cu ea” (pp. 93-94).

Emilian Mihailov („Corupția ucide, dar corupții nu sunt ucigași”) realizează o argumentare etică ce vine în contra efectelor populismului penal, care a dus în România ultimilor ani la anularea principiului umanismului dreptului penal, la dispariția *de facto* a instituției amnistiei și la cereri publice exagerate de creștere a

³ Răspunsul (implicit) al judecătorilor a fost: „da, este legitim și chiar necesar” (Popescu, 2022).

supravegherii și puterii polițienești, chiar prin implicarea instituțiilor militare: „Mesajul Corupția ucide a contribuit la conștientizarea profundă a efectelor corupției, dar mijloacele de conștientizare nu oferă neapărat cele mai bune instrumente pentru a înțelege natura răului implicat în corupție – din contră, uneori chiar distorsionează datele problemei. Într-adevăr, corupția duce și la moartea oamenilor, însă neajunsul sloganului este că, din moment ce corupția «ucide», el sugerează existența unor ucigași. Ceea ce reușește să mobilizeze mii de oameni pentru un protest public poate, în același timp, să creeze imaginea generică, dar falsă, a unui corupt malefic. Nu este ușor de digerat ideea că cei implicați în corupție pot să nu fie foarte diferiți de noi. Ni se pare că acțiunile lor reflectă o esență coruptă, dar este greșit să-i diabolizăm” (p. 107).

În fine, lăsând descoperirea capitolelor pe care nu le-am menționat în această recenzie pe seama curiozității cititorilor, cred că nu greșesc afirmând că, luând în considerare majoritatea contribuțiilor pe care le include, cartea oferă una dintre cele mai interesante colecții de opinii, analize și exemple referitoare la discursul anticorupție din România ultimelor două decenii.

Bibliografie:

- Fati, S. (2022, august 29). Pentru cine au fost făcute Legile Justiției? *Deutsche Welle*. Disponibil online la adresa: <https://www.dw.com/ro/pentru-cine-au-fost-f%C4%83cute-legile-justi%C8%9Biei/a-62958171>
- Popescu, A. (2022, mai 13). Dosarul Colectiv: Judecătorii au stabilit daune morale de circa 36 de milioane de euro. Sumele trebuie plătite de Primăria Sectorului 4, ISU și firmele condamnaților. *G4Media.ro*. Disponibil online la adresa: <https://www.g4media.ro/dosarul-colectiv-judecatorii-au-stabilit-daune-morale-de-circa-36-de-milioane-de-euro-sumele-trebuie-platite-de-primaria-sectorului-4-isu-si-firmele-condamnatilor.html>
- Redactia Știrile ProTV. (2019, septembrie 5). Mitingul PSD la Iași. Dragnea, atac la președinte: Iohannis a îndemnat oamenii spre ură și dezbinare. Consultat la 5 noiembrie 2021, pe situl Știrileprotv.ro: <https://stirileprotv.ro/stiri/politic/psd-organizeaza-astazi-un-miting-la-iasi-z9-mai-nu-va-deveni-bucurestiul-din-10-a-ugust.html>
- Vlaston, Ș. (2021, aprilie 28). Corupția a cuprins și PNL. Va asista președintele Iohannis neputincios și umilit la această evoluție? *Adevărul.ro*. Disponibil online la adresa: <https://adevarul.ro/blogurile-adevarul/coruptia-a-cuprins-si-pnl-va-asista-presedintele-2092244.html>
- Zamfirache, O. (coord.). (2019). *Corupția ucide?*. București: Curtea Veche Publishing.